

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัย

เวลา ๑ ชั่วโมง

1. มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

ส 1.1 ม.4-6/13 วิเคราะห์หลักธรรมในกรอบอริยสัจ 4 หรือหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ

2. สาระสำคัญ/ความคิดรวบยอด

หลักธรรมในกรอบอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์หรือหมดปัญหา เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีงาม

3. สาระการเรียนรู้

3.1 สาระการเรียนรู้แกนกลาง

1) พระรัตนตรัย

- วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ

2) อริยสัจ 4

- ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น 5 ➤ จิต เจตสิก

- สมุทัย (ธรรมที่ควรละ)

(1) ธรรมเนียม ➤ ปฏิจจสมุปบาท

(2) นิวรณ์ 5

(3) อุปาทาน 4

- นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ)

: นิพพาน

- มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)

(1) อธิปไตย 3

(2) สาราณียธรรม 6

(3) ทศพิธราชธรรม 10

(4) วิปัสสนาญาณ 9

(5) มงคล 38

➤ ความเพียรเพื่อกิเลส

➤ ประพฤติพรหมจรรย์

➤ เห็นอริยสัจ

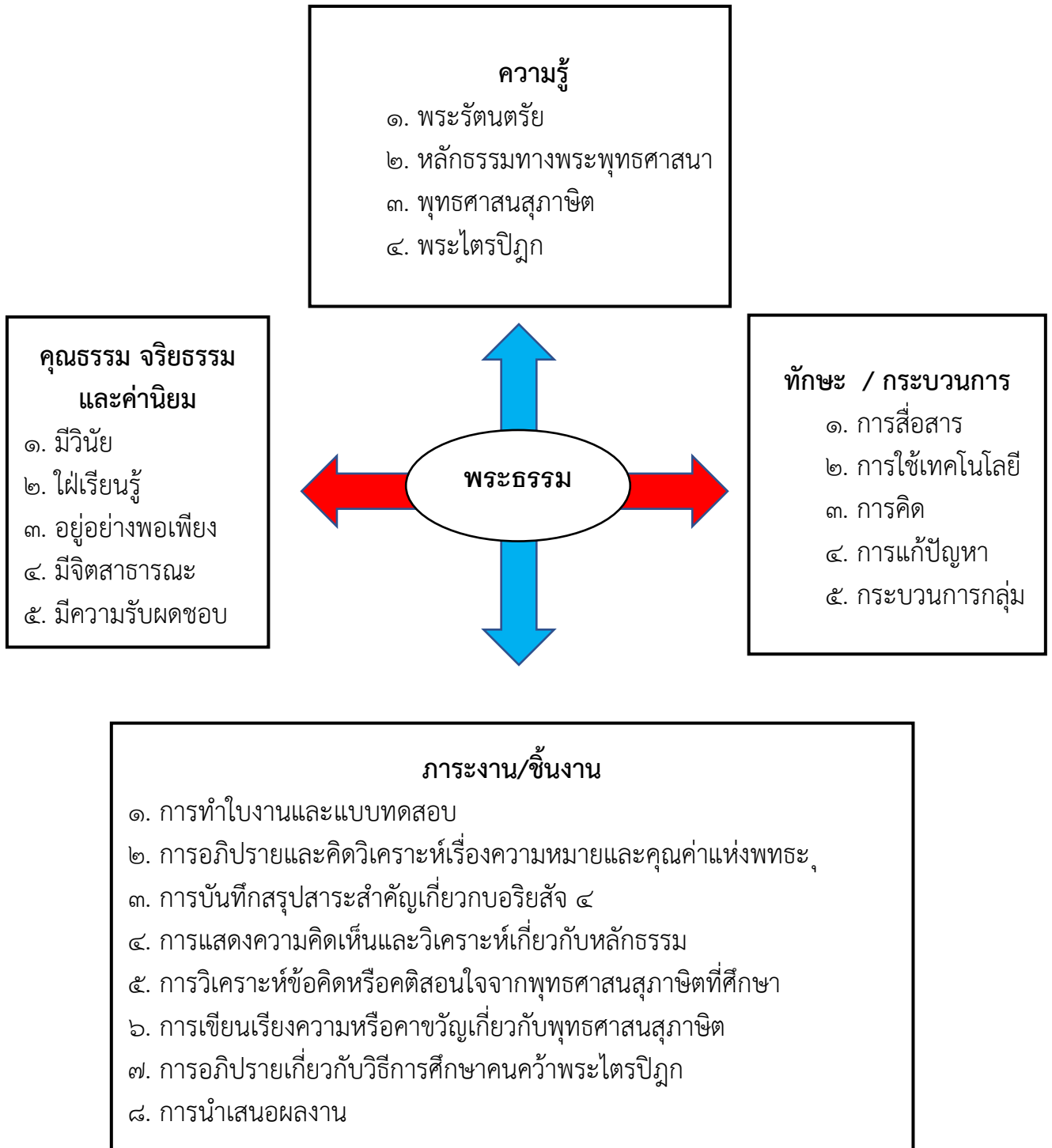
➤ บรรลุนิพพาน

3.2 สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

(พิจารณาตามหลักสูตรสถานศึกษา)

เรื่อง หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ พระธรรม

ผู้เรียนบอกหลักคำสอนของศาสนาพหุสัจจะแปดประการในทัศนะเป้าหมายการเรียนรู้และขอช่วยภาระงาน/
ชิ้นงานดังนี้



๑. วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของ พุทธะ ธรรมะ สังฆะ พระรัตนตรัยคืออะไร

คำว่า พระรัตนตรัย มาจากคำ ๓ คำ คือ พระ รัตนะ ตรัย

คำว่า "พระ" แปลว่า "ประเสริฐ" คำว่าพระนี้ใช้สำหรับประกอบหน้าคำอื่นเพื่อแสดงความยกย่องว่าสิ่งนั้น ๆ มีความประเสริฐ คำว่า "รัตนะ" แปลว่า แก้ว คำว่า "ตรัย" แปลว่าสาม

ดังนั้น พระรัตนตรัย จึงแปลว่า แก้วอันประเสริฐ ๓ ประการ ได้แก่ พุทธรัตนะ แก้วคือพระพุทธ, ธรรมรัตนะ แก้วคือพระธรรม และสังฆรัตนะ แก้วคือพระสงฆ์

พระรัตนตรัยเป็นรัตนะที่ประณีตและเลิศ หรือประเสริฐกว่ารัตนะและทรัพย์ทั้งหลายทั้งปวง กล่าวคือ ไม่มีรัตนะและทรัพย์อันใดจะเสมอเหมือนหรือเทียบได้กับพระรัตนตรัย ดังที่บันทึกไว้ในรัตนสูตรว่า

...ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้ หรือในโลกอื่น หรือรัตนะใดอันประณีตในสวรรค์ ทรัพย์และรัตนะนั้น เสมอด้วยพระตถาคตไม่มีเลย พุทธรัตนะ แม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต...

...พระศากยมุนีมีพระหฤทัยดำรงมั่น ได้บรรลุธรรมอันใดเป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่สารถกิเลส เป็นอมฤตธรรมอันประณีต ธรรมชาติอะไร ๆ เสมอด้วยพระธรรมนั้นย่อมไม่มี ธรรมรัตนะ แม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต...

...บุคคล ๘ จำพวก ๔ คู่ อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว บุคคลเหล่านั้นควรแก่ทักษิณาทานเป็นสาวกของพระตถาคต ทานที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้นย่อมมีผลมากสังฆรัตนะ แม้นี้เป็นรัตนะอันประณีต...

พระตถาคต หรือ พระศากยมุนี ก็คือพระพุทธ หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

บุคคล ๘ จำพวก ๔ คู่ หมายถึง พระอริยสงฆ์ หรืออริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาปัตติมรรค จนถึงพระอรหันตผล ดังนี้ คู่ที่หนึ่งคือ พระโสดาปัตติมรรคและพระโสดาปัตติผล, คู่ที่สองคือ พระสกทาคามีมรรคและพระสกทาคามีผล, คู่ที่สามคือ พระอนาคามีมรรคและพระอนาคามีผล คู่ที่สี่คือ พระอรหันตมรรคและพระอรหันตผล เพราะฉะนั้นสังฆรัตนะจึงเป็นพระอริยสงฆ์ ไม่ได้หมายถึงพระภิกษุปุถุชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งเรียกว่าพระสมมติสงฆ์ อันเป็นพระสงฆ์โดยสมมติ พระอริยสงฆ์ที่ชาวพุทธรู้จักกันทั่วไปในสมัยพุทธกาล ได้แก่ พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระอานนท์เถระ พระอนุรุทธเถระ ฯลฯ

๒. ประเภทของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ ๑.การถึงสรณะที่เป็นโลกียะ (พระรัตนตรัยภายนอก) ๒.การถึงสรณะที่เป็นโลกุตระ (พระรัตนตรัยภายใน) คนส่วนใหญ่มักเข้าใจกันว่า พระรัตนตรัยหมายเอาเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา พระธรรมคือคำสอนของพระองค์ และพระสงฆ์คือพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์เท่านั้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเพียงพระรัตนตรัยภายนอกความจริงยังมีพระรัตนตรัยภายในซึ่งมีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใดศาสนาใดก็ตามต่างก็มีพระรัตนตรัยอยู่ในตัวทั้งสิ้น

พระรัตนตรัยภายนอก ได้แก่

๑. **พระพุทธเจ้า** ที่เป็นพระปฏิมากรและพระพุทธเจ้าที่เราเรียนรู้ในหนังสือพุทธประวัติ

๒. **พระธรรมคำสอน** ของพระองค์ได้แก่คัมภีร์ต่าง ๆ ที่เป็นคำสอน เช่น พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก ว่าด้วยพระวินัยสิกขาบทต่าง ๆ ของภิกษุและภิกษุณี

พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระสูตรซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาของพระโคตมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวก ที่แสดงแก่บุคคลต่างชั้นวรรณะและการศึกษา ต่างกรรมต่างวาระกัน มีทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง

พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยพระอภิธรรมหรือปรมัตถธรรม ซึ่งเป็นธรรมะชั้นสูง อธิบายด้วยหลักวิชาล้วน ๆ โดยไม่อ้างอิงเหตุการณ์และบุคคล เป็นต้น

๓. **พระสงฆ์** คือบุคคลที่เข้ามาอุปสมบทหรือยอมตนเป็นสาวกที่รวมกันเรียกว่าพุทธบริษัท ๔

สาวกของพระองค์นั้น เรียกว่า พระรัตนตรัยเหมือนกัน แต่เป็นการเรียกโดยเปรียบว่า ทั้ง ๓ อย่างนี้เปรียบเหมือนแก้ว ทำไมจึงต้องเอา พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์มาเปรียบด้วยแก้ว ที่ต้องเปรียบด้วย

แก้วเพราะแก้วเป็นวัตถุทำความยินดีให้บังเกิดแก่เจ้าของผู้ปกครองรักษา ถ้าผู้ใดมีแก้วมีเพชรไว้ในบ้านในเรือนมากผู้นั้นก็่อมใจดีใจดีด้วยคิดว่าเราไม่ใช่คนจน แม้คนอื่นที่ไม่ใช่เจ้าของเห็นแก้วเห็นเพชรเข้าแล้ว ที่จะไม่ยินดีไม่ชอบนั้นเป็นอันไม่มี ต้องยินดีต้องชอบด้วยกันทั้งนั้น

พระรัตนตรัยภายนอกที่เรายอมรับนับถือ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมคือคำสอนของพระองค์ และพระสงฆ์สาวกของพระองค์นั้น เป็นเพียงชื่อที่เกิดขึ้นตามเหตุ คือลักษณะและคุณสมบัติ เช่น พระสุตต แปลว่า ผู้ดำเนินดีแล้ว นั้น ส่วนของพระรัตนตรัย คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ซึ่งอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน กล่าวคือ เช่น (พระสมณโคตม) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อยู่ในใจของพุทธบริษัท ๔ และอยู่ในตัวของชาวโลกทั้งมวลที่ปฏิบัติตามและมนุษย์ทุกคนก็สามารถเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเพศ อายุ ภาษา ศาสนา และเผ่าพันธุ์ ถ้าในอดีตเจ้าชายสิทธัตถะโพธิสัตว์ยังไม่ตรัสรู้ธรรม คือ เข้าถึงพระรัตนตรัย ในตัวก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ยังเป็นเพียงพระโพธิสัตว์เท่านั้น คงจะไม่มีพระรัตนตรัยเกิดขึ้นบนโลกใบนี้แต่อย่างใด

พระรัตนตรัยภายใน ได้แก่ ผู้มีจิตเลื่อมใสแล้วปฏิบัติตาม พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ พอจะอธิบายอติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๕ ๑. ปสาทสูตร ดังนี้

[๒๓๐] จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสแล้ว เพราะเหตุานั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้ ๓ ประการ **เป็นใจ** ดุรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ไม่มีเท้าก็ดี ๒ เท้าก็ดี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาที่ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาที่มีใช้ไม่มีสัญญาก็มี ใช้ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์ประมาณเท่านั้น ดุรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระพุทธรูป ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธรูปผู้เลิศ ๑

ดุรภิกษุทั้งหลาย สังฆตธรรมก็ดี อสังฆตธรรมก็ดี มีประมาณเท่าใด วิราคะ คือ ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดีซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวิญญูะ สิ้นไปแห่งตัณหา สิ้นกำหนด ดับนิพพาน บัณฑิต กล่าวว่าเลิศกว่าสังฆตธรรมและอสังฆตธรรมเหล่านั้น ดุรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในวิราครธรรม ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ๑

ดุรภิกษุทั้งหลาย สังฆตธรรมมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าสังฆตธรรมเหล่านั้น ดุรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในธรรมคืออริยมรรค ชนเหล่านั้นชื่อว่า เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ๑

ดุรภิกษุทั้งหลาย หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด หมู่สาวกของพระตถาคต คือ คู่บุรุษ ๔ บุรุษ บุคคล ๘ บัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่าหมู่และคณะเหล่านั้น ดุรภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในหมู่ผู้เลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้เลิศ ดุรภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้แล ๑

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยที่เลิศ รู้แจ้งธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วในพระพุทธรูปผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิณบุคคลผู้ยอดเยี่ยม เลื่อมใสแล้วในธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นที่สิ้นกำหนดและเป็นที่ยง เป็นสุข เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ถวายทานในพระรัตนตรัย ที่เลิศ บุญที่เลิศย่อมเจริญ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติคุณ สุขและพระอันเลิศย่อมเจริญ นักปราชญ์ ถวายไทยธรรมแก่พระรัตนตรัยที่เลิศ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันเลิศแล้ว เป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เป็นผู้ถึงความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ ๑

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วดังนี้แล ๑

และใน อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ มูลปริยาयरวค ภยภรวัสูตร ว่าด้วยสิ่งที่เป็นภัยและนำหาวาดกลัว

ตถาคตอุบัติมาเพื่อประโยชน์สุข

ก็ในคำว่า ย โข ตั ๆปะ วเทยย นี้ นักศึกษาพึงทราบบทสัมพันธ์ (การเชื่อมบท) อย่างนี้ว่า ตุก่อน พราหมณ์ ใครๆ เมื่อจะกล่าวถ้อยคำได้ว่า สัตว์ผู้มีความไม่ม่งมายเป็นธรรมดา อุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงจะชื่อว่ากล่าวโดยชอบ คือเป็นผู้กล่าวอย่างถูกต้อง กล่าวไม่คลาดเคลื่อน เขาเมื่อกล่าวคำนั้นต่อเราตถาคตเท่านั้น จึงจะชื่อว่ากล่าวโดยชอบ คือเป็นผู้กล่าวอย่างถูกต้อง กล่าวไม่คลาดเคลื่อน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อสมโหมทมโ** แปลว่า มีความไม่ม่งมายเป็นสภาพ.

บทว่า **โลก** ได้แก่ ในมนุษยโลก.

บทว่า **พหุชนหิตาย** แปลว่า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนจำนวนมาก.

อธิบายว่า (สัตว์นั้น) เป็นผู้ชี้แนะประโยชน์เกื้อกูลทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพด้วยความถึงพร้อมแห่งปัญญา.

บทว่า **พหุชนสุขาย** แปลว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก.

อธิบายว่า (สัตว์นั้น) เป็นผู้ให้สมบัติอันเป็นอุปกรณ์แห่งความสุขด้วยความถึงพร้อมแห่งจาคะ (การเสียสละ).

บทว่า **โลกานุกมปาย** แปลว่า เพื่อประโยชน์อนุเคราะห์โลก.

อธิบายว่า (สัตว์นั้น) เป็นผู้รักษา เป็นผู้คุ้มครองโลกเหมือนบิดามารดา (คุ้มครองบุตร) ด้วยความถึงพร้อมแห่งเมตตากรุณา.

และด้วยศัพท์ว่า **เทวมนุสส** ในคำว่า **อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ** นี้ นักศึกษาพึงทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาเฉพาะเหล่าเวไนยสัตว์ผู้เป็นภพบุคคล (บุคคลที่ควรจะตรัสรู้) แล้ว แสดงการอุบัติของพระองค์ ก็เพื่อต้องการให้เวไนยสัตว์เหล่านั้นได้บรรลุมรรคผลนิพพาน. เพราะเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **อตถาย** (เพื่อประโยชน์) ย่อมหมายถึงว่า เพื่อประโยชน์แก่ปรมาตมคือเพื่อนิพพาน.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **หิตาย** (เพื่อประโยชน์เกื้อกูล) ย่อมหมายถึงว่า เพื่อประโยชน์แก่ มรรคเครื่องให้บรรลุนิพพานนั้น. เนื่องจากว่า ชื่นชื่อว่าประโยชน์เกื้อกูลที่ยิ่งไปกว่ามรรคเครื่องให้บรรลุนิพพาน ไม่มีเลย.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **สุขาย** (เพื่อความ สุข) ย่อมหมายถึงว่า เพื่อประโยชน์แก่ความสุขที่เกิดจากผลสมาบัติ. เพราะที่ไม่มีมีความสุข (อื่น) ที่ยิ่งไปกว่าความสุขที่เกิดจากผลสมาบัตินั้น.

สมด้วยคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ตั้งนี้ว่า สมานินันอำนาจความสุขที่เป็นปัจจุบันให้และยังมีความสุขเป็นวิบากต่อไป.

สรณคมน

บัดนี้ เพื่อความเป็นผู้ฉลาดในสรณคมนเหล่านั้นจึงควรทราบวิธีนี้ คือ **สรณะ การถึงสรณะ ผู้ถึงสรณะ ประเภทแห่งการถึงสรณะ ผลแห่งการถึงสรณะ สังกิลส** (ความเศร้าหมอง) และ **เภทะ** (ความหมดสภาพ).

ถามว่า **วิธีนี้มีความหมายเป็นอย่างไรบ้าง?**

ตอบว่า ควรทราบความหมายโดยความหมายเฉพาะบทก่อน.

ที่ชื่อว่า **สรณะ** เพราะหมายความว่าเบียดเบียน.

อธิบายว่า ย่อมกำจัด คือทำความกลัว ความหมายสะดุ้ง ความทุกข์ กิเลสที่เป็นเหตุให้ไปสู่ทุกคติของบุคคลผู้ถึง **สรณะ** ให้พินาศไปด้วยการถึงสรณะนั้นแล. คำว่า **สรณะ** นั้นเป็นชื่อเรียก **พระรัตนตรัย**.

อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่า **พุทธะ** เพราะหมายความว่า ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลาย ให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล.

ที่ชื่อว่า **ธรรม** เพราะทำสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกันดาร คือภพและเพราะให้ความเบาใจ แก่สัตว์ทั้งหลาย.

ที่ชื่อว่า **สงฆ์** เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้เป็นของน้อยค่าให้ได้รับผลอันไพบูรณ์ เพราะฉะนั้น พระรัตนตรัยจึงชื่อว่า **สรณะ** โดยบรรยายนี้ด้วย.

จิตตูปบาท (ความเกิดความคิดขึ้น) ที่มีกิเลสอันถูกขจัดแล้วด้วยความเป็นผู้เคารพเลื่อมใสในสรณะ นั้น อันเป็นไปโดยอาการที่มีความเคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนั้นเป็นเบื้องต้น ชื่อว่า **สรณคมน์**.

สัตว์ผู้พร้อมด้วย**สรณคมน์**นั้น ชื่อว่า ถึง**สรณะ**.

อธิบายว่า ย่อมเข้าถึงรัตนะทั้ง ๓ เหล่านี้ว่าเป็นสรณะ (ที่ระลึก ที่พึ่ง) ว่าเป็นปรายณะ (เครื่องนำทาง) ด้วยจิต ตูปบาทมีประการดังกล่าวแล้ว.

นักศึกษ่าพึงทราบ **สรณะ** การถึงสรณะ และผู้ถึงสรณะ ทั้ง ๓ อย่างนี้ก่อน.

ประเภทแห่งการถึงสรณะ

ส่วนในประเภทแห่งการถึงสรณะ (การถึงสรณะมีกี่ประเภท) พึงทราบอธิบายต่อไป.

การถึงสรณะมี ๒ คือ **การถึงสรณะที่เป็นโลกุตตระ ๑ การถึงสรณะที่เป็นโลกียะ ๑.**

ในสองอย่างนั้น การถึงสรณะที่เป็นโลกุตตระของบุคคลผู้เห็นสัจจะแล้ว เมื่อว่าโดยอารมณ์ย่อมมี นิพพานเป็นอารมณ์ เมื่อว่าโดยกิจย่อมสำเร็จได้ในพระรัตนตรัยแม้ทั้งสิ้น เพราะตัดขาดกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวาง การถึงสรณะได้ในขณะแห่งมรรค.

(ส่วน) การถึงสรณะที่เป็นโลกียะของปุถุชน เมื่อว่าโดยอารมณ์ ย่อมมีพระพุทธรูปเป็นต้นเป็น อารมณ์ สำเร็จได้ด้วยการขมกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวางการถึงสรณะไว้ได้.

การถึงสรณะนั้น เมื่อว่าโดยความหมาย ได้แก่ การได้ศรัทธาในพระรัตนตรัยมีพระพุทธรูปเจ้าเป็น ต้น และสัมมาทิฐิที่มีศรัทธา (ในพระรัตนตรัยนั้น) เป็นพื้นฐานท่านเรียกว่า ทิฐุชุกรม (การทำความเห็นให้ ตรง) (ซึ่งอยู่) ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐.

การถึงสรณะแบบนี้มีอยู่ ๔ อย่าง คือ (การถึง)

- | | |
|------------------------|---|
| ๑. ด้วยการมอบตน | ๒. ด้วยการมีพระรัตนตรัยนั้นเป็นเครื่องนำทาง |
| ๓. ด้วยการยอมเป็นศิษย์ | ๔. ด้วยการถวายมือ (การประนมมือทำความเคารพ) |

ใน ๔ อย่างนั้น ที่ชื่อว่า **การ มอบตน** ได้แก่การยอมสละตนแต่พระรัตนตรัยมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นต้น (ด้วยการกล่าว) อย่างนี้ว่า นับแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอมอบตนถวายแต่พระพุทธรูปเจ้า แต่พระธรรม และแต่ พระสงฆ์.

ที่ชื่อว่า **การมีพระรัตนตรัยนั้นเป็นเครื่องนำทาง** ได้แก่การที่มีพระรัตนตรัยนั้นเป็นที่ไปในเบื้อง หน้า (ด้วยการพูด) อย่างนี้ว่า นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าขอมิ พระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้นำทาง ขอมิพระธรรมเป็นผู้นำทาง ขอมิพระสงฆ์เป็นผู้นำทาง.

พืงเห็นการเข้าถึงความเป็นศิษย์ (การยอมตัวเป็นศิษย์) เหมือนการเข้าถึงความเป็นศิษย์ในการถึง
 สรรณะของพระมหากัสสปะ (ด้วยการพูด) แม้อย่างนี้ว่า ขอข้าพเจ้าพืงได้พบพระศาสดา พืงได้พบพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า ขอข้าพเจ้าพืงได้พบพระสุคต พืงได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้า ขอข้าพเจ้าพืงได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 พืงได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้า.

ที่ชื่อว่า การถวายมือ ได้แก่การทำความนอบน้อมอย่างสูงในพระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น
 (ด้วยการพูด) อย่างนี้ว่า นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าขอทำการกราบ
 ไหว้ การลูกรับ การประนมมือ การทำความนอบน้อมแด่พระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนั้นแล.

ก็บุคคลเมื่อทำอาการอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาอาการทั้ง ๔ อย่างนี้ จักว่าได้รับการถึงสรณะแล้ว
 ที่เดียว.

อีกอย่างหนึ่ง พืงทราบการมอตน (ด้วยการพูด) แม้อย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าขอสละตนแด่พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า แต่พระธรรม (และ) แต่พระสงฆ์ ข้าพเจ้าขอสละชีวิตแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่พระธรรม (และ) แต่
 พระสงฆ์ ข้าพเจ้าสละตนแล้วที่เดียวแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่พระธรรม (และ) แต่พระสงฆ์ ข้าพเจ้าสละชีวิต
 แล้วที่เดียวแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่พระธรรม (และ) แต่พระสงฆ์ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้า (พระธรรมและ
 พระสงฆ์) ว่าเป็นสรณะ โดยขอเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ขอพระพุทธเจ้า (พระธรรมและพระสงฆ์) จงเป็นที่ระลึกที่
 พืง เป็นที่อาศัย เป็นที่ต้านทานของข้าพเจ้า.

พืงทราบความที่มีพระรัตนตรัยนั้นเป็นเครื่องนำทาง (เป็นที่ไปในเบื้องหน้า) เหมือนการถึงสรณะ
 ของชนทั้งหลายมีอาฬวกยักษ์เป็นต้น (ด้วยการพูด) แม้อย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้านั้นจักเที่ยวไปจากหมู่บ้าน (นี้) สู่มุขบ้าน (โน้น)
 จากเมือง (นี้) สู่มือง (โน้น) (เพื่อ) นมัสการพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้า ความเป็นธรรมที่ดีแห่งพระธรรม (และความ
 เป็นสงฆ์ที่ดีแห่งพระสงฆ์).

พืงเห็นการพนมมือไหว้ แม้อย่างนี้ว่า

ครั้งนั้นแล พรหมณ์ชื่อพรหมายุกขึ้นจากที่นั่ง ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่งแล้วชบศิระลงแทบ
 พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า จูบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยปาก นวดเพนด้วยฝ่ามือ แล้ว
 ประกาศชื่อว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นพรหมณ์ชื่อพรหมายุ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้า
 พระองค์เป็นพรหมณ์ชื่อ **พรหมายุ**.

ก็การพนมมือไหว้นั้นมีอยู่ ๔ อย่าง คือ (ถวายมือ) เพราะเป็นญาติ เพราะความกลัว เพราะเป็น
 อาจารย์ และเพราะเป็นทักษิณบุคคล.

บรรดาการพนมมือไหว้ ๔ อย่างนั้น การถึงสรณะมิได้ด้วยการพนมมือไหว้เพราะเป็น
 ทักษิณบุคคล ไม่ใช่เป็นด้วยเหตุ ๓ อย่างนอกจากนี้.

เพราะว่า **สรณะ**อันบุคคลย่อมรับได้ด้วยบุคคลผู้ประเสริฐสุด จะหมดสภาพไป (ก็หมด) ด้วย
 อำนาจบุคคลผู้ประเสริฐสุดเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น บุคคลใดจะมีเชื้อสายเป็นศากยะหรือเป็นโกลิยะก็ตาม
 ถวายบังคม (พระพุทธเจ้า) ด้วยสำคัญว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระญาติของเราทั้งหลาย. บุคคลนั้นยังไม่จัดว่าได้รับ
 สรณะเลย.

หรือว่าคุณคิดถวายเป็นบงกชพระพุทธรูปด้วยความกลัวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้อันพระราชอาณาเขตแล้ว มีอานุภาพมาก เมื่อเราไม่ไหวจะพึ่งทำความเสียหายให้แก่เราได้. บุคคลนั้นก็ยังไม่จัดว่าได้รับพระพรเหมือนกัน.

แม้บุคคลใดระลึกถึงคำสอนบางอย่างที่ได้เรียนในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อครั้งที่พระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ หรือในพุทธกาลได้เรียนคำสอนทำนองนี้ว่า

บุคคลควรใช้สอย เลี้ยงชีวิตด้วยทรัพย์ส่วนหนึ่ง
ลงทุนทำงานด้วยทรัพย์สองส่วน และส่วนที่สี่ควร
เก็บไว้ (เพราะมันจะอำนวยประโยชน์ได้) เมื่อ
คราวมีความจำเป็นต้องใช้.

(เกิดความเลื่อมใส) ถวายบงกชด้วยความรู้สึกว่าคุณครูของเรา. บุคคลนั้นก็ชื่อว่ายังไม่ได้รับพระพรเหมือนกัน.

ส่วนบุคคลใดถวายบงกชด้วยความสำคัญว่า พระพุทธรูปทรงเป็นอัครทักษิณบุคคลในโลก บุคคลนั้นแลจัดว่าได้รับพระพรแล้ว. อุบาสกหรืออุบาสิกาผู้ได้รับพระพรอย่างนี้แล้วจะไหว้ญาติแม่ที่บวชในสำนักอัญญาเดียร์ถึด้วยความรู้สึกว่าคุณครูของเรา ดังนี้ การถึงพระพรก็ยังไม่หมดสภาพไป (ไม่เสีย) จะป่วยกล่าวไปโยถึงบุคคลหรืออุบาสิกาผู้ไหว้ญาติแม่ที่บวชแล้ว.

สำหรับอุบาสกหรืออุบาสิกาผู้ถวายบงกชพระราชาที่เหมือนกัน คือถวายบงกชด้วยอำนาจความกลัวว่า พระราชาพระองค์นั้นเพราะเป็นผู้ที่ชาวแคว้นบูชากันแล้ว เมื่อเราไม่ถวายบงกชก็จะทรงทำความเสียหายให้แก่เราได้ ดังนี้ การถึงพระพรก็ยังไม่หมดสภาพไป (ยังไม่เสีย) เหมือนเมื่อบุคคลแม่ไหว้ญาติแม่ ผู้ให้การศึกษาศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยคิดว่า ผู้นี้เป็นอาจารย์ของเรา การถึงพระพรก็ยังไม่หมดสภาพไป ฉะนั้น นักศึกษาพึงทราบประเภทแห่งการถึงพระพรอย่างนี้แล.

ก็การถึงพระพรที่เป็นโลกุตระในที่นี้ มีสามัญญผล ๔ เป็นวิบากผล มีความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งมวล เป็นอานิสงสผล.

สมเด็จพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้ว่า

ก็บุคคลใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นพระพร (ที่ระลึก ที่พึ่ง) บุคคลนั้นย่อมเห็น **อริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ** คือ ย่อมเห็นทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางให้เข้าถึงความดับทุกข์ พระพร (ที่ระลึก ที่พึ่ง) อย่างนั้นแลจึงจะเป็นพระพรอันเกษม เป็นพระพรอันสูงสุด เพราะอาศัยพระพรนั้น บุคคลจึงหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้.

อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบอานิสงสผลของการถึงพระพรนั้นแม้ด้วยอำนาจแห่งเหตุมีการไม่เข้าไปยึดถือ โดยความเป็นของเที่ยงเป็นต้น.

สมเด็จพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส (เป็นไปไม่ได้เลย) ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัจจะพึงเข้าไปยึดถือสังขารอะไรๆ ว่าเที่ยง ว่าเป็นสุข จะพึงเข้าไปยึดถือธรรมอะไรๆ ว่าเป็นอัตตา จะพึงปลงชีวิตมารดา จะพึงปลงชีวิตบิดา จะพึงปลงชีวิตพระอรหันต์ จะพึงเป็นผู้มีจิตชั่วร้ายยังโลหิตของพระตถาคตให้ห้อ จะพึงทำลายสงฆ์ จะพึงอ้างศาสดาอื่น ฐานะอย่างนี้จะมีไม่ได้.

ส่วนการถึงพระพรที่เป็นโลกียะย่อมมีภพสมบัติและโภคสมบัติเป็นผลเหมือนกัน.

สมจริงดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้ว่า

บุคคลที่ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ จักไม่ไปสู่อบายภูมิ

ครั้นละร่างกายที่เป็นมนุษย์แล้วจักยังกายทิพย์ให้บริบูรณ์ (เกิดในหมู่เทพ).

แม้เรื่องอื่น ท่านก็กล่าวไว้.

(คือ) คราวครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วยเทวดาแปดหมื่นได้เข้าไปหาพระมหาโมคคัลลานะ. พระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกะท้าวสักกะจอมเทพ ผู้ประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่งดังนี้ว่า ขอถวายพระพรพระองค์ผู้จอมเทพ การถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ เป็นการดีแท้ เพราะการถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ เป็นเหตุแล สัตว์บางพวกในโลกนี้ตายแล้ว จึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อย่างนี้ สัตว์เหล่านั้น (เกิดเป็นเทวดาแล้ว) ย่อมเด่นล้ำเทวดาพวกอื่นด้วยฐานะ ๑๐ คือ ด้วยอายุอันเป็นทิพย์ วรรณะอันเป็นทิพย์ สุขอันเป็นทิพย์ ยศอันเป็นทิพย์ ความเป็นใหญ่อันเป็นทิพย์ รูปอันเป็นทิพย์ เสียงอันเป็นทิพย์ กลิ่นอันเป็นทิพย์ รสอันเป็นทิพย์ โผฏฐัพพะอันเป็นทิพย์.

ใน (การถึง) พระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ก็นัยนี้.

อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบผลอันสำคัญของการถึงสรณะแม้ด้วยอำนาจแห่งสูตรมีเวลาสูตรเป็นต้น.

พึงทราบผลแห่งการถึงสรณะอย่างนี้.

ในการถึงสรณะ ๒ อย่างนั้น การถึงสรณะที่เป็นโลกียะย่อมเศร้าหมองด้วยเหตุทั้งหลายมีความไม่รู้ ความสงสัยและความรู้ (ความเข้าใจ) ผิดเป็นต้นในพระรัตนตรัย เป็นการถึงสรณะที่ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่กว้างไกลมาก.

(ส่วน) การถึงสรณะที่เป็นโลกุตระไม่มีความเศร้าหมอง.

การถึงสรณะที่เป็นโลกียะมีการหมดสภาพอยู่ ๒ อย่างคือ

การหมดสภาพ (เภท) แบบมีโทษ ๑

การหมดสภาพแบบไม่มีโทษ ๑.

ในการหมดสภาพทั้งสองนั้น การหมดสภาพแบบมีโทษย่อมมีด้วยเหตุทั้งหลาย มีการมอบตนในศาสนาอื่นเป็นต้น การหมดสภาพแบบนี้มีผลไม่น่าปรารถนา. การหมดสภาพแบบไม่มีโทษในเพราะการทำกาลกิริยา การหมดสภาพแบบนี้ไม่มีผลเพราะไม่มีวิบาก.

แต่การถึงสรณะแบบโลกุตระ ไม่มีการหมดสภาพเลย.

จริงอยู่ พระอริยสาวก (ตายแล้วไปเกิด) แม้ในภพอื่นก็จะไม่ยอมยกย่องคนอื่นว่าเป็นศาสดา (แทนพระพุทธเจ้า).

พึงทราบความเศร้าหมองและการหมดสภาพของการถึงสรณะดังพรรณนามาฉะนี้.

๓. ความสำคัญของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยทั้งภายนอกและภายในมีความสำคัญมาก เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา เป็น สรณะ ที่ช่วยดับทุกข์ได้อย่างถาวรส่วนสรณะอื่นนอกนี้ไม่อาจดับทุกข์ได้ พระรัตนตรัยภายนอกนั้นเป็น สื่อให้มนุษย์ทุกคนได้เข้าถึงพระรัตนตรัยในตัว กล่าวคือ เมื่อพุทธบริษัทได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดีจากพระสงฆ์สาวกของพระองค์ก็ดี และได้น้อมนำธรรมนั้นมาปฏิบัติก็จะเป็นเหตุให้เข้าถึงพระรัตนตรัยในตัวอันเป็นที่พึ่งที่ระลึกที่ช่วยให้พ้นทุกข์ได้

ชาวพุทธจำนวนมากในอดีตยอมสละสมบัติอันมหาศาลเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ได้เข้าถึงพระรัตนตรัยในตัว พระเถระองค์สำคัญ ๆ ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสปะ พระอนุรุทธะ เป็นต้น ต่างออกบวชจากตระกูลที่ร่ำรวยทั้งสิ้น เจ้าชายอนุรุทธะนั้นเป็นเจ้าชายที่มีทรัพย์มากถึงกับไม่รู้จักคำว่า "ไม่มี" เลยตลอดชีวิต แต่ก็ยอม สละทรัพย์ที่อยู่นั้นแล้วแสวงหาสิ่งที่เลิศยิ่งกว่าคือพระรัตนตรัย

บางคนมีสมบัติตกไม่พรั่งซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวโลกทั้งหลายปรารถนากันนักหนา แต่ท่านเหล่านั้นกลับเห็นว่า รัถณะที่เลิศกว่าทรัพย์สินเงินทองยังมีอยู่นั้นคือ พระรัตนตรัย จึง สละสมบัตินั้นออกบวชโดยไม่ใยดี เช่น ชฎิล เศรษฐี และ โชติกเศรษฐี เป็นต้น ชฎิลเศรษฐีนั้นมีภูเขาทองตกไม่พรั่งส่วนโชติกเศรษฐีมีสมบัติมากมาย ได้แก่ ปราสาทแก้ว ๗ ชั้น ชุมทรัพย์ตกไม่พรั่ง ๔ ชุม เป็นต้น แม้แต่พระราชามหากษัตริย์ที่สละราชสมบัติออกบวชก็มี ได้แก่ พระราชามหากษัตริย์ และพระนางอโนชาเทวี เป็นต้น

พระราชามหากษัตริย์และพระนางอโนชาเทวีเป็นกษัตริย์แห่งกุกกุฏวดีนครซึ่งพรั่งพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก วันหนึ่ง พระองค์ได้ ดับข่าวจากพ่อค้าว่า พระรัตนตรัยอุบัติขึ้นแล้ว ทรงปีติยินดีมาก ได้พระราชทานทรัพย์ถึง ๓๐๐,๐๐๐ แก่พ่อค้านั้น และทรงตัดสินพระทัยออกผนวชพร้อมกับอำมาตย์ในวันนั้นเลย

พระองค์ตรัสกับพวกพ่อค้าว่า "พระเทวีพระนามว่าอโนชา ก็จักพระราชทานทรัพย์ ๓ แสนแก่พวกท่าน พวกท่านพึงทูลอย่างนี้ว่า 'พระราชาทรงสละความเป็นใหญ่ถวายพระองค์แล้ว พระองค์จงเสวยสมบัติตามสบายเถิด' ถ้าพระเทวีจักตรัสถามพวกท่านว่า 'พระราชาสด็จไปที่ไหน' พวกท่านพึงทูลว่า 'พระราชาสั่งว่าจักบวชอุทิศพระศาสนาแล้ว' แม้เหล่าอำมาตย์ก็ส่งข่าวไปบอกภรรยาอย่างนั้นเหมือนกันเมื่อพระราชาราชและเหล่าอำมาตย์ออกบวชแล้วไม่นานก็บรรลุปะเป็นพระอรหันต์กันทั้งหมด

ฝ่ายพระนางอโนชาเทวีเมื่อทราบข่าวพระราชาราชและอำมาตย์ทั้งหลายออกบวชแล้ว ได้เรียภรรยาของเหล่าอำมาตย์มาแล้วตรัสว่า "พระราชาทรง ดับข่าวแล้วบูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๓ แสน ทรงละสมบัติดุจก้อนน้ำลาย ตรัสว่า 'เราจักบวช' แล้วเสด็จออกไปส่วนเราได้บูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๔ แสน ชื่อว่าสมบัตินี้มีได้นำทุกข์มาแต่พระราชาท่านั้น ย่อมเป็นเหตุนำทุกข์มาแม้แก่เราเหมือนกัน ใครจักคุกเข่ารับเอาก้อนน้ำลายที่พระราชาทรงบ้วนทิ้งแล้วด้วยปากเล่า เราไม่ต้องการด้วยสมบัติ แม้เราก็จักไปบวชอุทิศพระศาสนา" ต่อมาพระอโนชาเทวีและเหล่าภรรยาของอำมาตย์ก็ได้ออกบวชและบรรลุปะเป็นพระอริยสงฆ์กันทั้งหมด
